MISHIMA

三島紀夫

Służyć za zwierciadło naturze,
pokazywać cnocie własne jej rysy,
złości żywy jej obraz, a światu
i duchowi wieku postać ich i piętno.
William Shakespeare

Premiera: 23 XI 1994

Przedstawienie zrealizowano
dzięki finansowej pomocy –

BANK BPH
Bank Przemysłowo-Handlowy SA

Najbliższa premiera:
Rafał Maciąg
Trzy wieki miłości do zwierząt

Dyrektor Naczelny i Artystyczny
Tadeusz Bradecki

MISHIMA

Yukio Mishima, a właściwie Kimitake Hiraoka, najstarszy syn wysokiego urzędnika państwowego, urodził się w Tokio w roku 1925, zmarł śmiercią samobójczą (seppuku) w roku 1970. Daleko spokrewniona z rodem siogunów Tokugawa rodzina Hiraoka nie miała pretensji do tytułu książęcego. Mimo to nie rezygnowała z arystokratycznych nawyków. Dlatego Kimitake posłała do szkoły Gakushūin, kształcącej potomków cesarskich i arystokratycznych rodzin. Kimitake był dzieckiem chorowitym, lecz w szkole bardzo dobrze sobie radził. Pod koniec nauki otrzymał najwyższe oceny w klasie. Pisać zaczął bardzo wcześnie i od razu przyjął pseudonim Yukio Mishima. Chociaż skończył wydział prawa Uniwersytetu Tokijskiego i potem krótko pracował na stanowisku obiecującym karierę w Ministerstwie Finansów, zrezygnował z pracy biurowej w roku 1948, gdy kilka jego opowiadań zyskało pochlebną ocenę. Miał 23 lata, kiedy został pisarzem. Pierwszy tom opowiadań (*Las w pełnym rozkwicie*, 1944) nie jest udany, a na uwagę zasługuje ze względu na retorykę gloryfikującą piękno cesarskiej Japonii, odżywającą w ostatnich utworach.

Rozgłos przyniosła mu krótka powieść psychologiczna o dojrzewaniu chłopca, nosząca tytuł *Wyznania maski*,(*Kamen-no kokuhaku*, 1949), a następnie *Złoty Pawilon* (*Kinkakuji*,

Kimitake Hiraoka
1931

Yukio Mishima
1970

1956), studium psychiki nowicjusza buddyjskiego, który podpalił Złoty Pawilon w Kioto, aby wyzwolić się z więzów urzekającego piękna Pawilonu. Do dzieł reprezentatywnych Mishimy należą również m.in. wydane w Polsce *Ballada o miłości* (1945), *Na uwięzi* (1963), a także *Dom Kyōko* (*Kyōko-no ie*, 1959) i tetralogia pt. *Płodne morze* (*Hōjō-no umi*, 1965 - 70).

Wkrótce po debiucie teatralnym (*Dom ognia – Kataku*, 1949) sukces Mishimie przyniosły „współczesne sztuki nō". Nikomu po Tanizakim nie udało się tak dobrze jak Mishimie wykorzystać klasyczną formę do przekazania nowych treści. Posłużył się on metodą zbliżoną do parafrazy.

Współczesne dramaty *nō* bardzo wcześnie zostały przełożone na język angielski (1957 r.) i wystawione w USA, a później w innych krajach, m.in. w Polsce. W 1965 roku Tadeusz Łomnicki wyreżyserował w Teatrze Współczesnym w Warszawie trzy jednoaktówki Mishimy: *Wachlarz*, *Jesteś piękna* i *Adamaszkowy bębenek*; w przedstawieniu tym zagrała gościnnie Irena Eichlerówna.

Dane biograficzne
wg M.Melanowicza,
„Literatura na świecie"
1989/3

WSPÓŁCZESNY TEATR JAPOŃSKI

Dramat współczesny – po japońsku *shingeki* – rozwija się pod wpływem europejskim, tak więc jako rezultat naśladownictwa nie zachęcał Europejczyków do poszukiwania w nim „tajemnic geniuszu japońskiego". Zresztą również powstanie *shingeki* opóźniło się o kilkadziesiąt lat w porównaniu z powieścią. Nawet po premierze *Hamleta* i *Nory, czyli domu lalki* w roku 1911 w Tokio trzeba było czekać jeszcze wiele lat na wykształcenie aktorów „nowego stylu", na rodzime sztuki i zmianę gustów. Najdłużej chyba trwa nauczenie się widzów poszukiwania w teatrze nie tylko rozrywki czy mistrzostwa technicznego, lecz także docenienia odtworzenia życia codziennego i konfliktów społecznych lub gry intelektualnej. Przed II wojną światową chętniej więc Japończycy oglądali barwne widowiska *kabuki* i sentymentalne rodzime dramaty „nowej szkoły" (*shimpa*), czyli zmodernizowanej postaci *kabuki*. Tym niemniej w kręgu *shingeki* nie było zastoju: uporczywie uczono się rozumienia zasad europejskiego teatru i wystawiano na różnych scenach eksperymentalnych wszystkich niemal modnych autorów, a także wielkich mistrzów.

Przedstawieniem *Wiśniowego sadu* Czechowa w grudniu 1945 roku, w znakomitej obsadzie trzech grup teatralnych, rozpoczął się okres szybkiego rozwoju *shingeki* – powstały nowe zespoły, pojawili się dramatopisarze i reżyserzy. Zmienił się korzystnie repertuar sztuk

tłumaczonych. Źródłem inspiracji dramaturgów był – z jednej strony Konstantin S.Stanisławski, a z drugiej – Bertolt Brecht: dwie świętości, przeciw którym odważyli się wystąpić eksperymentatorzy „teatrzyków podziemia" dopiero w latach 1960-tych. Lecz już w latach 1950-tych dwaj młodzi pisarze wnieśli do realistycznego *shingeki* nowe jakości i od pierwszych utworów zyskali sławę najambitniejszych dramatopisarzy „nowego teatru". Byli to Kōbō Abe, późniejszy autor *Kobiety z wydm* (PIW, 1968) i Yukio Mishima, znany w Polsce jako autor *Ballady o miłości* i *Na uwięzi* (PIW, 1973). Mishima zabłysnął znajomością języka klasyki, zarówno zachodniej, jak i rodzimej, i wizją świata, w której zacierały się granice między etyką a estetyką.

---

wg M. Melanowicza [w:]
„Literatura na świecie"
1989/3.

KLASYCZNY TEATR NŌ

Nō z trudem poddaje się definicjom teatru zachodniego, ale można próbować je określić jako „poemat dramatyczny związany ze zjawiskami odległymi, nadnaturalnymi, wykonany przez tancerza, często w masce, który dzieli się śpiewem lub recytacją poezji z chórem lub drugorzędnymi postaciami". Tym „zjawiskiem odległym, nadnaturalnym" jest pojawienie się w świecie przedstawionym ducha, demona, bóstwa, herosa opowieści wojennych, postaci znanej z literatury w pewien sposób szczególnie obdarzonej siłą duchową.

Bohatera dramatu *nō* wyróżnia to, że jest ucieleśnieniem mocy wyższej, pozaludzkiej, albo też, iż jako człowiek przeżywa zupełnie niezwykłe uniesienia: miłość, gniew, czasem zazdrość i szaleństwo, doprowadzone do specyficznej kulminanty. Tekst dramatu (*yōkyoku*) obejmuje zazwyczaj określony epizod z literatuty pięknej, legendy lub historii Japonii, czsem Chin. Bohater główny jest jeden. Inne osoby w nim występujące są właściwie drugoplanowe, zaś z punktu widzenia teatrologii zachodniej nie zachodzi pomiędzy nimi nic, co można określić mianem konfliktu.

Zamiast konfliktu akcja koncentruje się wokół intensywnego przedstawienia stanu uczuć bohatera w najważniejszej chwili epizodu: gdy bohater – duch (bóstwo) ujawnia swoją siłę poprzez taniec i śpiew, albo też gdy bohater –

człowiek odkrywa swe utajone pasje, uczucia i tęsknoty i „daje im upust" również poprzez taniec i śpiew.

Dramat rozgrywa się jednak nie tyle pomiędzy postaciami dramatu, ile w jednej z nich. Rolę bohatera głównego wykonuje zawsze aktor noszący nazwę działającego (*shite*), zaś rolę świadka pełni drugi aktor, tzw. poboczny (*waki*). *Shite* występuje w masce prawie zawsze, *waki* – nigdy. Czasami, nawiązując do klasycznej tragedii greckiej, mówi się o nich „protagonista i antagonista".

Akcji scenicznej towarzyszy od początku do końca akompaniament muzyczny, wykonywany na: flecie poprzecznym (*fue*), małym bębnie ręcznym (*kotsuzumi*) i większym bębnie ręcznym (*ōtsuzumi*), uderzanych palcami, oraz – w niektórych sztukach – na dużym bębnie uderzanym drewnianymi pałkami (*taiko*).

Cały zespół muzyków nazywa się *hayashikata* i sadowi się zawsze z tyłu proscenium, to znaczy w tle kwadratowej sceny. Znajdującą się za nimi drewnianą ścianę ozdobiono wizerunkiem sosny, co przypomina, że kiedyś *nō* odgrywano w otwartej przestrzeni.

---

wg D. Keene,
Nō, the Clasical Theatre of Japan,
Kodansha Ltd, Tokyo 1974
[w:] Pięć wcieleń kobiety w teatrze nō,
oprac. J. M. Rodowicz,
Warszawa 1993.

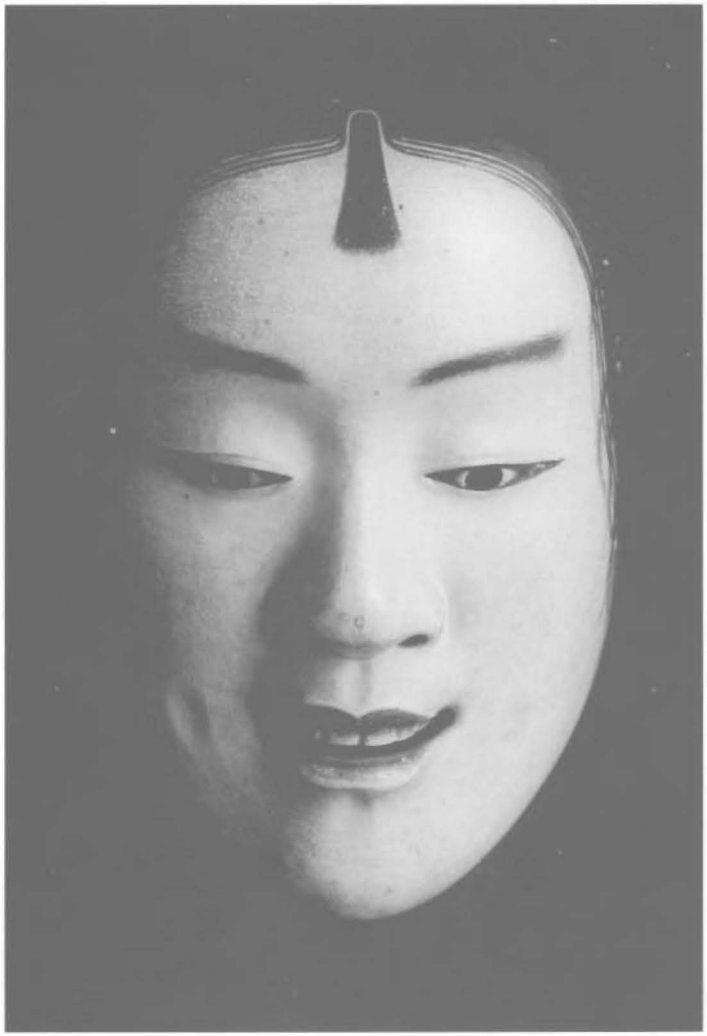

大喝食 おおかっしき(河内作)

Ō Kasshiki

Młodzieniec

„PANI AOI" W OPOWIEŚCI I NA SCENIE

I

Na początku XI wieku powstało *Genji – monogatari*, najwybitniejsze dzieło prozatorskie tego okresu, uznawane dziś za pierwszą dojrzałą psychologiczną powieść świata. Autorką tej powieści jest Murasaki Shikibu (ok. 970 – ok. 1016)...

Genji – monogatari składa się z 54 ksiąg (*maki*) przedstawiających wydarzenia z około siedemdziesięciu pięciu lat, w których brało udział blisko 430 postaci...

Od pierwszego rozdziału pt. *Kiritsubo* do czterdziestego pierwszego pt. *Maboroshi* głównym bohaterem jest Hikaru Genji.

Hikaru był nie tylko urodziwy, lecz także odznaczał się wybornym smakiem i umiejętnościami wyróżniającymi go spośród przeciętnych arystokratów i dworzan. A nade wszystko potrafił kochać i przeżywać swoje miłości, jakby były jedynymi i niepowtarzalnymi zdarzeniami w jego życiu. Był więc w oczach kobiet idealnym amantem, co nie oznacza wcale, że przeżywał wyłącznie tryumfalne zwycięstwa i tylko radości, nie oznacza też, by wszystkie kobiety, które obdarzał swoim zainteresowaniem, osiągały szczęście. Poczynając od jego oficjalnej żony, Aoi-no ue, którą mu wybrano i z nim ożeniono, gdy był jeszcze chłopcem... wszystkie jego kobiety przeżywają rozterki i zawody z powodu

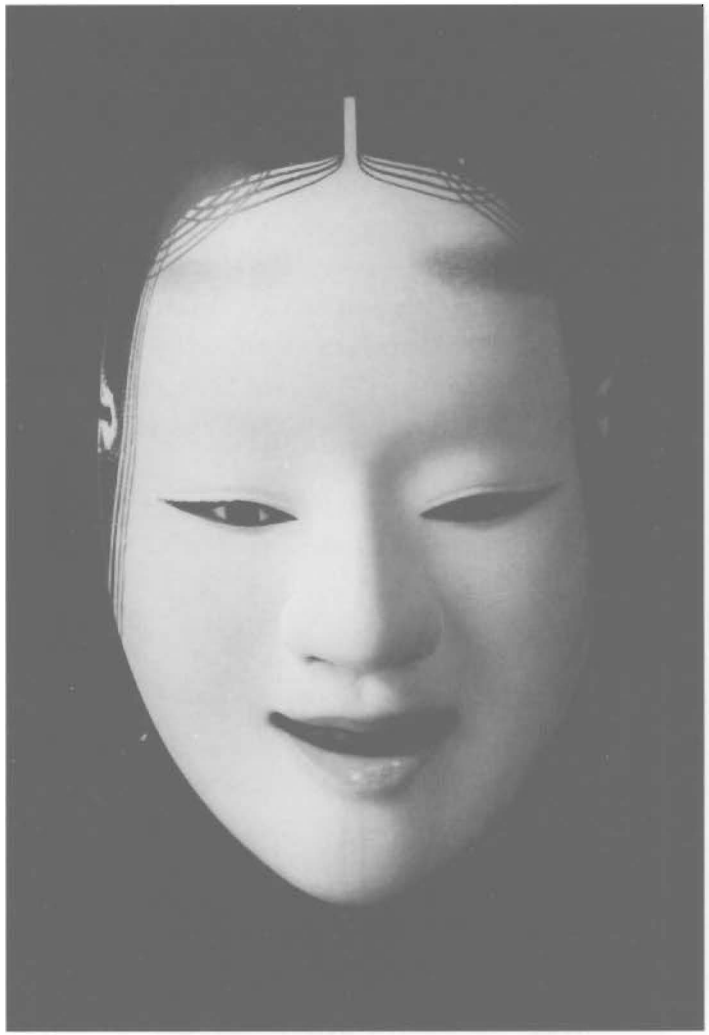

逆 髪 さかがみ(谷口明子作)

Sakagami

Młoda kobieta

związku, jaki im narzucono lub z tego powodu,
że nie były tak kochane, jakby pragnęły.

II

Epizod o prześladowaniu Aoi przez mściwego ducha rywalki, zaczerpnięty z 12 zwoju *Opowieści o Cesarskiej Latorośli* (*Genji monotagari*) stał się kanwą dramatu, którego autorem jest prawdopodobnie Zeami Motokiyo (1363 – 1443) protoplasta najstarszego w Japonii aktorskiego rodu, tak zwanej szkoły Kanze. Akcję dramatu noszącego tytuł *Aoi – no ue* stanowią zmagania: najpierw szamanki Teruhi, a potem mnicha buddyjskiego egzorcysty z mściwym duchem zazdrosnej Rokujō.

...
ROKUJŌ: *niskim głosem, cicho*
Jak w świetle błyskawicy
rozbłyska krótkie życie.
Gdzież tu czas na nienawiść,
komu ona potrzebna?
A komu –
żal nade mną?
Jakże tu zatem przyjść zdołam?
O, teraz właśnie zwabiona
graniem cięciwy
tobie się jawię.
Jak myślisz, kimże jestem
jeśli nie duchem mściwym
Rokujō?

般若ー赤ー はんにゃ(河内作)
Hannya
Demon kobiety

Ach, przeszłość...
powiedz mi, czym była,
jeśli nie nieustanną ucztą w kwiatach
wiosenną zabawą o świcie?
Pałac cesarski jesienią
tonął w szkarłacie liści,
my, zachwyceni, do nocy
trwaliśmy w upojeniu,
brzmiały dzwonki śmiechu,
spływało na nas srebro
księżycowego blasku,
snuło się niczym aromat,
który opływał słodyczą
mnie samą...
Teraz... cicho marnieje.
Ten wiotki kwiat powoju
z lękiem południe wita
palący promień słońca.
pochyla głowę
Kiedyż to serce moje
zdążyło się tak zmienić
w zdziczałe, suche pole,
na którym rosnąć może już tylko paproć i trawa,
i gdzie na źdźbła powoli
wypływa uczuć rosa?
Jak rosa, niespiesznie
wzbiera nienawiść moja
i aby ją rozproszyć
tu przychodzę nareszcie!

...
Ja cierpię

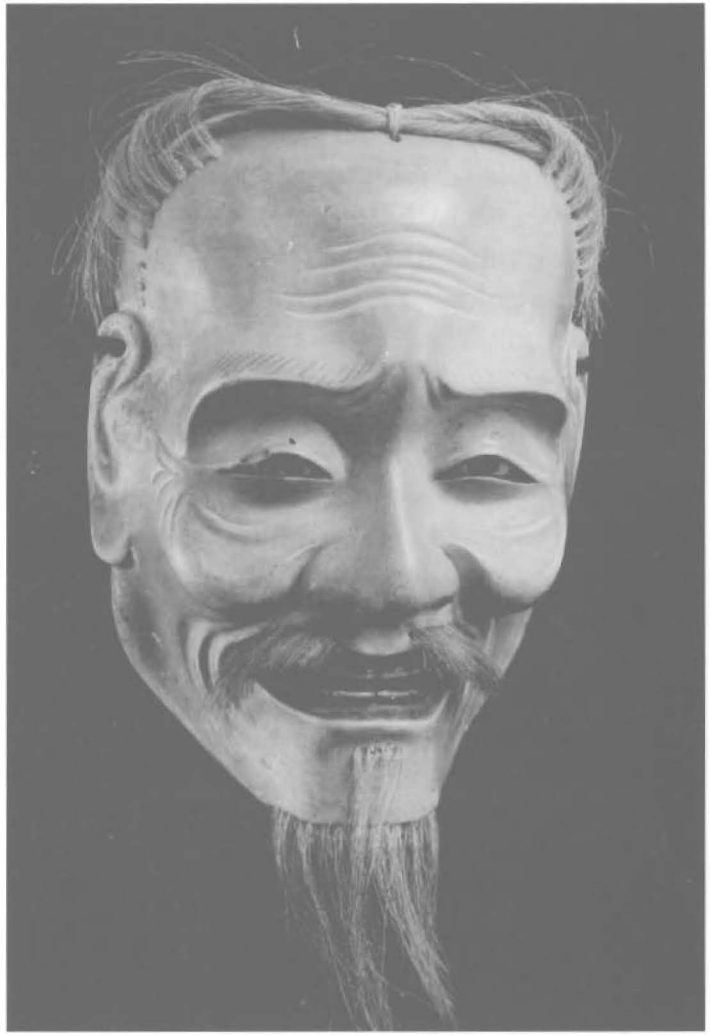

笑 尉 わらいじょう
Warai Jō
Starzec

właśnie przez człowieka!
Cierpię z jej powodu!
Więc niech za moją mękę cierpi teraz ona!
idzie w kierunku posłania
Liść maranty na wietrze
widać z każdej strony;
tak widać moją nienawiść
i straszny gniew,
straszny gniew!
...

III

W roku 1951 Yukio Mishima napisał współczesną wersję dramatu *nō* (*kindai nogaku*) o zazdrosnej kobiecie prześladującej swoją rywalkę, inspirowaną *Aoi – no ue.*

...ROKUJŌ *(rozkładając dłonie w rękawiczkach)*
...Kwiaty, które ja przynoszę, to kwiaty niewidzialne. To kwiaty bólu.
(czyniąc gesty, jak gdyby układała kwiaty u wezgłowia)
O, kiedy tak układam kwiaty przy poduszce, pączki rozwijają się w kwiaty barwy popiołu. Od spodu liści wyrasta mnóstwo straszliwych cierni. Kwiaty wydzielają cuchnący odór. Ten odór rozchodzi się po całym pokoju. Wtedy, o patrz, z twarzy chorej znika spokój, jej policzki drżą. Twarz zdjęta jest przerażeniem.
(wyciąga dłonie w rękawiczkach nad twarzą chorej)
Aoi widzi teraz we śnie, że jej twarz zmienia się straszliwie. Widzi we śnie, że jej twarz, która dotąd wydawała się jej w lustrze tak piękna, pokryła się mnóstwem zmarszczek. O, teraz dotykam lekko jej gardła
(dotyka rękami gardła chorej)
i Aoi czuje we śnie, że się dusi. Krew napływa jej do twarzy, Aoi traci oddech, z bólu zaczyna rzucać rękami i nogami...

HIKARU *(przerażony, odciąga ręce Rokujō)*
Co pani robi Aoi?
ROKUJŌ *(cofa się na pewną odległość)*
Próbuję zadać jej ból.

I
wg M. Melanowicz,
Literatura japońska,
Warszawa 1994.

II
Aoi – no ue,
przekł. J. Rodowicz, [w:]
Pięć wcieleń kobiety w teatrze nō,
Warszawa 1993, fragmenty.

III
Yukio Mishima,
Pani Aoi,
przekł. H. Lipszyc,
Dialog 1974/9, fragment.

BANK BPH

R.O.R.

Rachunki Oszczędnościowo Rozliczeniowe Banku BPH

to możliwość:

- bezpiecznego gromadzenia oszczędności,
- dokonywania rozliczeń bezgotówkowych,
- bezproblemowego regulowania stałych płatności,
- uzyskania kredytu bez żadnych formalności

Uwaga ! Na równych prawach honorowane są dwa rodzaje czeków Banku BPH

Z czekiem Banku BPH
życie łatwiejsze
i bezpieczniejsze !

BANK BPH
BANK PRZEMYSŁOWO-HANDLOWY SA

OSORYA & LIPERT GALLERY
ANTYKWARIAT KARTOGRAFICZNY

Oferujemy największy w Polsce wybór map
Królestwa Polskiego
Mapy XVI, XVII i XVIII w.
Stare widoki miast polskich.
Ryciny wybitnych polskich grafików:
Norblina, Płońskiego, Pankiewicza i innych

Podziemia Starego Teatru
Kraków, ul. Jagiellońska 5

wt-sob: 12^{00}- 19^{00} tel. 22-85-66 w 123

"OSORYA"

BARBARA - TOMASZ CIEPLIŃSCY

KLUB STAREGO TEATRU

DINNER - DRINK CLUB ART GALLERY
wt - nd 12.00 - 24.00

Mamy zaszczyt zaprosić Państwa do kawiarni „MASKA" otwartej od godz. 9 do ostatniego gościa

Tadeusz Huk
Krzysztof Janarek

Jagiellońska 1
Stary Teatr
tel. 22-85-66 w.131

Stary Teatr im. Heleny Modrzejewskiej
ul. Jagiellońska 5
31-010 Kraków
Dyrektor Naczelny i Artystyczny
tel. 21 29 77
Z-ca Dyrektora ds. Administracyjnych
tel. 21 33 53
Sekretariat
tel. 21 29 77, 21 33 53
fax 21 33 53
telex 32 64 83 stary pl
Duża Scena
ul. Jagiellońska 1
kasa biletowa – ul. Jagiellońska 1
tel. 22 40 40 lub centrala tel. 22 85 66, 22 87 63
Scena Kameralna
ul. Starowiślna 21
kasa biletowa – ul. Starowiślna 21
centrala tel. 21 19 95, 21 19 98
Mała Scena
ul. Sławkowska 14
kasa biletowa – ul. Jagiellońska 1
Sala im. Heleny Modrzejewskiej
ul. Jagiellońska 1
kasa biletowa – ul. Jagiellońska 1
Kasy biletowe prowadzą sprzedaż:
– wtorek, środa, czwartek, piątek, sobota
10^{00} – 13^{00} i 17^{00} – 19^{00} oraz 2 godziny przed spektaklem
– niedziela 17^{00} – 19^{00} oraz 2 godziny przed spektaklem
– przedsprzedaż rozpoczyna się 5 dni przed spektaklem
Organizacja Widowni
ul. Jagiellońska 1
rezerwacja biletów indywidualnych i grupowych
– codziennie z wyjątkiem niedziel i dni świątecznych 9^{00} – 17^{00}
– w soboty 9^{00} – 14^{00}
tel. 22 40 40 lub centrala tel. 22 85 66, 22 87 63
Muzeum Starego Teatru
ul. Jagiellońska 1
centrala tel. 22 85 66, 22 87 63
czynne na godzinę przed przedstawieniami i w czasie spektaklu

Redakcja programu:
Maria Klotzer
Opracowanie graficzne:
Lech Przybylski
Skład komputerowy:
Piotr Kołodziej

Sezon teatralny 1994/95
realizowany jest przy współpracy:

Kraków

Telewizja Polska
„Telegazeta"

STARY TEATR KRAKÓW

DYREKTOR NACZELNY I ARTYSTYCZNY TADEUSZ BRADECKI

MISHIMA 馬出紀夫

WACHLARZ • SZAFA • PANI AOI • ADAMASZKOWY BĘBENEK

cztery współczesne sztuki nō Yukio Mishimy

przekład: Anna Zielińska-Elliot, Henryk Lipszyc

WACHLARZ

Jitsuko	Anna Polony
Hanako	Beata Fudalej
Yoshio	Artur Dziurman

SZAFA

Właściciel	Andrzej Hudziak / Jan Peszek
Kiyoko, tancerka	Beata Fudalej
Administrator	Piotr Skiba
Klientka	Ewa Kolasińska
Klient I	Stefan Szramel
Klient II	Aleksander Fabisiak
Klient III	Marek Kalita

PANI AOI

Yasuko Rokujō	Anna Polony
Pani Aoi	Beata Fudalej
Hikaru	Artur Dziurman
Pielęgniarka	Ewa Kolasińska

ADAMASZKOWY BĘBENEK

Hanako	Beata Fudalej
Iwakichi, woźny	Andrzej Hudziak / Jan Peszek
Madame	Anna Polony
Urzędniczka	Ewa Kolasińska
Toyama	Marek Kalita
Fujima, nauczyciel tańca	Piotr Skiba
Kaneko, dyplomata	Aleksander Fabisiak

REŻYSERIA

Andrzej Wajda

SCENOGRAFIA

Krystyna Zachwatowicz

MUZYKA

Stanisław Radwan

Muzycy: Anna Grodecka, Marta Murzyn, Mieczysław Mejza, Marek Olma

Asystent reżysera: Jerzy Fedirko (PWST)

Premiera w ramach uroczystości otwarcia
Centrum Sztuki i Techniki Japońskiej w Krakowie.

Przedstawienie zrealizowano dzięki finansowej pomocy BANK BPH
Bank Przemysłowo-Handlowy SA

Z-ca Dyrektora ds. Administracyjnych Ryszard J. Skrzypczak • Kierownik Muzyczny Mieczysław Mejza

inspicjent	*Marta Kaczmarczyk*
sufler	*Marta Baster*
kostiumy:	
pracownia krawiecka damska	*Halina Drahus*
pracownia krawiecka męska	*Fryderyk Kałkus*
dekoracje:	
pracownia butaforska	*Barbara Nowak*
pracownia malarska	*Małgorzata Talaga*
pracownia stolarska	*Wiesław Wróbel*
pracownia ślusarska	*Leszek Bubak*
pracownia tapicerska	*Jan Regulski*
charakteryzacja	*Zofia Zielińska*
światło	*Adam Piwowar*
dźwięk	*Mieczysław Guzgan*
główny brygadzista	*Wiesław Małek*
kierownictwo techniczne	*Anna Kammer, Andrzej Smoleń*
koordynacja pracy artystycznej	*Małgorzata Piotrowska-Jarosz, Urszula Więcek*

!!! PREMIERA NA SCENIE KAMERALNEJ DNIA 23 LISTOPADA 1994 ROKU !!!

Z TEATRU O TEATRZE

Jeden z najświetniejszych twórców oblicza artystycznego Starego Teatru, Andrzej Wajda, pracuje na tej scenie już od 30 lat. Katalog jego prac zrealizowanych tutaj na zaproszenie kolejnych dyrektorów Starego Teatru, Zygmunta Hübnera, Jana Pawła Gawlika, Stanisława Radwana i Tadeusza Bradeckiego, obejmuje kilkanaście pozycji.

W swoich przedstawieniach Andrzej Wajda zawsze podejmował dialog z wybitnymi osobowościami autorów dramatów czy powieści, które stały się kanwą scenariuszy scenicznych. Do niektórych autorów, czy tekstów reżyser po latach powracał. Utwory innych pisarzy pojawiają się w dotychczasowym dorobku Andrzeja Wajdy tylko raz, ale za to niesłychanie dobitnie.

Swoją pracę w Starym Teatrze rozpoczął od „Wesela" Stanisława Wyspiańskiego wyreżyserowanego w 1963 roku. Do tego tekstu powrócił na tej samej scenie niespełna trzy lata temu. To ostatnie „Wesele" pozostaje wciąż jeszcze w repertuarze teatru, a nowe dziesięciolecie pracy Andrzeja Wajdy w Starym Teatrze otwiera niezwykłe przedstwienie złożone z czterech jednoaktówek nō Yukio Mishimy, noszące w tytule nazwisko autora.

STANISŁAW WYSPIAŃSKI
Wesele, 1963
Noc listopadowa, 1974
Wesele, 1991

WILLIAM SHAKESPEARE
Tragiczna historia Hamleta, księcia Danii, 1981
Hamlet (IV), 1989

FIODOR DOSTOJEWSKI
Biesy, 1971
Nastazja Filipowna wg *Idioty*, 1977
Zbrodnia i kara, 1984

ALEKSANDER FREDRO
Zemsta, 1986

SŁAWOMIR MROŻEK
Emigranci, 1976

YUKIO MISHIMA
cztery współczesne sztuki nō:
Wachlarz, *Szafa*, *Pani Aoi*, *Adamaszkowy bębenek*, 1994

oraz
Z biegiem lat, z biegiem dni... wg scenariusza J.Olczak-Ronikier, 1978
SOFOKLES *Antygona*, 1984
SZYMON AN-SKI *Dybuk*, 1988